

Bojová práce České Družiny.

(Příspěvek k dějinám ruských legií.)

Když se všech konců široširé Rusi sjížděli se v polovině srpna r. 1914 bojovníci za národní věc do Kyjeva, aby vstoupili ve tvořící se tam Českou Družinu, málokdo z nich měl tušení, jaká asi úloha čeká nový tento oddíl ruské armády. „Poněvadž jsem nevěděl, jaký cíl bude mítí příští Družina a jaké služby bude konat, připravil jsem vše jako na smrt“ vypravuje pluk. Švec.¹⁾

Veliká většina družinníků byla toho přesvědčení, že po předchozí vojenské průpravě půjdou na posici a tam společně s ruskými oddíly budou jako celek bojovati za svůj ideál. Některým snad utkvěla v hlavě myšlenka nadhozená řečníky na agitačních schůzích, že vlastní úkol Družiny nastane teprve, až ruská vojska vstoupí na českou půdu — potom že Češi budou ruským oddílům průvodčími,²⁾ rozejdou se do krajů Čechy obydlených, budou mezi nimi působiti ve prospěch ruské armády, pozvednou povstání v těch krajích proti Rakousku³⁾ a ujmou se administrativy nově dobytých zemí. Ostatně v tomto ohledu tvrzení agitatorů nebylo daleko od skutečného, původního názoru ruské vlády o cílech českých družin.⁴⁾

Ale nedlouho před odjezdem Družiny na posici byla otázka jejího bojového určení řešena způsobem zcela jiným. Jednali o tom zástupcové Čechů Ország a Dr. Vondrák s velitelem jihozápadní fronty gen. Ivanovem a náčel-

1) Švecovy „Paměti“, II/1. Inf. osv. odbor politické správy v Sibiři.

2) Rozmluva Sv. Koníčka s dopisovatelem časopisu „Новое Время“ z 22. července 1914. Všechna data jsou uváděna podle ruského kalendáře.

3) „Hlavní správa gener. štábu“ ze dne 18. září 1914 čís. 3604. Kopie v legionářském archivu v Praze.

4) Tamže. Mimo to „Hlavní spr. gen. št.“ ze dne 5. srpna 1914 č. 2843. Kopie v arch. 2. leg. pluku v Sibiři.

nikem jeho štábu gen. Aleksějevem.⁵⁾ Družina dostala úkol, který skutečně odpovídal tělesným i duševním přednostem Čechů před průměrným ruským vojákem, úkol, při kterém Češi ruské armádě mohli vykonat služby neskonale větší než kterýkoli ruský voják vůbec. Byla to výzvědná služba na frontě.

O takovém svém budoucím úkolu dověděla se Družina po příchodu nového svého velitele, podpluk. Sozentoviče (ujal se velení 23. IX. 1914), který přijížděl z Moskvy a snad odtud přinesl novou zprávu.⁶⁾ Také v resoluci, na níž se usnesla schůze Sokolů na začátku října 1914 v Kyjevě (Čila, Erben, Husák, Pistorius, Syrový, Švec a j.), ukazuje se na to, že lépe než použití Družiny na frontě k prosté bojové službě bylo by užiti jí k účelům výzvědným a k agitaci mezi slovanskými vojáky rakouské fronty k přebíhání a dodávání potřebných zpráv ruskému velení.⁷⁾

Také Radko Dimitrijevič, velitel 3. armády, k níž byla Družina přidělena, prohlásil prý při jejím příchodu k svojí armádě, „že nejsme maso pro kanony a určil nám službu divisních rozvědčiků“, jak ve svých „Pamětech“ píše pluk. Švec.⁸⁾ Generál mluvil o přidělování českých rot jednotlivým divisím svojí armády a zmiňoval se o podržení jich v bojovém ohledu přímo velitelům příslušných divisí.⁹⁾

Tak byla tedy Družině určena služba výzvědná. V tom případě ovšem ona nemohla pracovati jako celek, nýbrž rozdělována na části (roty, půlroty, čety a ve zvláštních případech i několikačlenné oddíly), jež byly posílány k štábům jednotlivých armádních sborů a odtud dále přidělovány štábům divisí, po případě pluků.

Družiníci měli se rozejíti po rozlehlé frontě armády k práci těžké a odpovědné. Vždyť na tom, co oni přinesli, na zprávách, jež oni dodali, často závisel osud celých částí armády — zvlášť v době pozdější, kdy byla poznána cena českého umění rozvědčického a nástupy a útoky vedly se hlavně na základě zpráv českých rozvědek. Při sestavování útočných plánů hrávali pak velitelé českých rozvědčických oddílů vážnou úlohu.¹⁰⁾ Útoky vedly se pak nejčastěji na ta místa rakouské fronty, jež osazena byla pluky slovanskými, o nichž ruské velení vědělo, že jsou nespolehlivé. A proto právě Družina přidělena třetí ruské armádě, poněvadž tato bojovala na úseku fronty, na němž nejčastěji se objevovaly české pluky, které hlavně měly býti střediskem činnosti českých rozvědčiků.

Dříve ještě než Družina na svojí cestě na frontu došla do Tarnova, začala se rozcházeti. Jednotlivé její roty byly odesílány k místům nového určení. Již v Lancutě (mezi Rzeszovem a Przeworskem) obdržely příslušné rozkazy 1. a 2. rota, a v Rzeszově rozloučily se, aby každá brala se jinou cestou. 1. rota ze štábu 21. armádního sboru v Rzeszově poslána ke štábu 44. pěší divise v Sandišově, kdežto 2. rota vyšla z Pilzna (k jv. od Tarnova) 4. listopadu a rozdělila se: první půlrota odešla do vsi Ryčlice ke štábu 11. pěš. div., druhá do Skrejšova ke štábu 32. pěš. div., kde byla přidělena k 126. pěš. rylskému pluku. Třetí rota začíná svoji činnost v polovici listopadu 1914, kdy její první půlrota byla přidělena k štábu 42. pěš. div., druhá k štábu 5. pěš. div. Čtvrtá rota pracovala již v listopadu u 11. pěš. div.

Od té doby všechny tyto roty, k nimž v červenci 1915 přistupuje 5. rota, koncem listopadu 1915 sedmá a začátkem prosince téhož roku šestá a osmá rota, působí na frontě 3. armády skoro nepřetržitě — s malými pře-

⁵⁾ J. Ország: „Spomienky“, „Slovenské Hlasy“ č. 33, str. 3.

⁶⁾ Švecovy „Paměti“ II/8 I. O. O.

⁷⁾ Osobní údaje F. Erbeny.

⁸⁾ Švecovy „Paměti“ III/5 I. O. O.

⁹⁾ „Журналъ военныхъ дѣйствій 2. роты“. Archiv štábu 1. divise v Sibiři.

¹⁰⁾ „Книга hlášení“ štábu 1. divise. Hlášení Vilinka z 1. prosince 1915; „Журналъ военныхъ дѣйствій второй полуроты 3. роты“ z 14. května 1915. Archiv štábu 1. divise.

stávkami oddechu u štábu Družiny nebo v záloze u štábů divisí neb armádních sborů.

České oddíly odcházely k službě těžké a odpovědné. Odcházely — do neznáma. Kdo je znal? Jak je znali? Zač je pokládali ti, ke kterým šli, aby s nimi ruku v ruce vedli bohatýrský boj? Ruští vojáci prostí nevěděli o nich zcela ničeho — nedivme se tomu při nízké inteligenci ruského mužíka. Ničeho nevěděli o jich vlasti, o těžkém životě národa porobeného a zmučeného, o starých vzpomínkách a nových tužbách. Prostý voják věděl snad o nich, že jsou poddanými cizího státu, proti němuž nyní bojují, a bylo dokonce nebezpečno pro základy ruského státu ukazovat svému vojáku už na tu prostou možnost, aby poddaný bojoval proti vlastnímu panovníkovi!

Rusko úřední dívalo se často na Čechy jen jako na revolucionáře a zrádce. Nemůžeme se tomu ani příliš diviti při známé, silně německy zabarvené orientaci ruského dvora a při tom, že informace, jež měl o nás ruský úřední svět, přicházely s německé strany neb aspoň procházely německýma rukama. Již pouhé slovo „revolucionář“ musilo v každém „řádném“ byrokratu vzbuzovati strach a hrůzu. A Češi mimo to byli ještě dobrovolníky! Ani tento druh vojska v úředních kruzích neměl valné přízně. Představme si tedy, jak asi hleděli na Čechy v těchto kruzích!

Těch, kteří by o Češích měli aspoň trochu správný názor, kteří by o nich aspoň něco věděli, o jich snahách, vzdělanosti, cílech, bylo velmi málo. A ani názor těch, kteří nám přáli, neodpovídal v mnohém názorům a tužbám našim. Vždyť úřední ruské slavjanofilstvo představovalo si slovanské národy v jednotné říši pod žezlem Romanovců a v lůně pravoslavné církve, s ruským jazykem a rusko-východním světovým názorem!

Přátel upřímných, nezištných, kteří dobře by nás znali, naši práci a tužby plně chápali, měli jsme v Rusku poměrně velmi málo. A proto tím více musíme si vážit těch několika. Družina sama měla od počátku svoji bojové práce to štěstí, že v čele armády, k níž náležela, stál upřímný slavjanofil a přítel Čechů Radko Dimitrijevič.

Jak asi bylo českému dobrovolníku, když příliš často na svoji cestě za ideou setkával se s nedůvěrou a podezřívavostí? Když pokládali ho za vyzvědače, jenž při první příležitosti přejde „k svým“? Bylo třeba těžkých obětí, ohromného přemáhání, usilovné práce a velkého sebezapření člověku jdoucímu čistě za ideou, aby všechno to klidně snesl, nezmalomyslně, dobře rozvážil, zvolil cesty, dal se do boje a zvítězil.

Jaké byly přednosti českého rozvědčíka před ruským? Byla to jeho větší inteligence, ohebnost, svižnost — namnoze vypěstovaná sokolskými cvičeními — neohroženost a plné vědomí toho, jaký účel má konaná práce. Ohromnou výhodou pro mnohé, kteří sloužili v rakouském vojsku, byla znalost rakouských vojenských řádů a zvyků. Při tom každý z nich znal — mimo svůj mateřský — aspoň jeden z rakouských jazyků, třeba povrchně, a mnozí znali jich několik — aspoň potud, aby se mohli s nepřátelskými vojáky dorozumět.¹¹⁾ To bývalo velkou výhodou — aspoň na české vojáky v rakouských řadách české slovo volané s ruské strany mívalo kouzelný vliv a vábilo — do neznáma sice, ale tam, kde žil národ příbuzný, ke kterému už před válkou obracely se zraky všech jako k mohutnému příteli, ochránci a osvoboditeli, tam, kde svobodně se mluvilo rodným jazykem!

„Šli jsme tehdy“, vypravuje pluk. Švec (bylo to na Sylvestra r. 1915), „na rozvědku v taková místa, kde ještě z ruských nebyla ani noha, a slyšeli jsme český hovor a potom srdečný zpěv nám dobře známý: Nemelem! Já podlehl k samým drátům, a když jsem nenašel průchodu, začal jsem na milé Čechy mluvit a přemluvil jsem je, že přešli k nám skrze dráty a vzdali se.

¹¹⁾ „Rozvědky 5. roty“ k 9. červenci 1915 v archivu štábu armádního sboru; доклад адъютанта ген. убытватели штáбу 3. armády ze 14. března 1915. Legionářský archiv.

Velice mi tehdy děkovali. V divisi, kde ještě nespali, vyšel náčelník divise a náčelník štábu, kteří z toho měli báječnou radost!¹²⁾

Čeští rozvědčíci v poměru k vojákům ruským byli velmi inteligentní a ve svém jednání velmi samostatní. Ruský voják při svých vojenských službách se týkajících výkonech, byl úplně odkázán na svého představeného — byl nástrojem v rukou tohoto. U českého rozvědčíka úplně se uplatňovala jeho individualita — cítil se článkem společného řetězu, ale pracoval zcela samostatně při plném vědomí toho, že vedle něho a zároveň s ním pracují jiní — stejně samostatně jako on a se stejným ohledem na práci společnou. To byly ovšem vlastnosti, jež u ruských vojáků vyskytovaly se pouze výjimkou.

K výhodám českých rozvědčíků — k výhodám všem s ruského hlediska — náležela i ta okolnost, že v případech nebezpečnosti zbývaly mu pouze dvě cesty k vyvážnutí: zachrániti se nebo zemřít, ale nebylo cesty, jež zůstávala otevřena vojákům ruským, totiž zajetí. Tuto okolnost přirozeně znali družinníci sami a byli na ni upozorňováni již velmi záhy. Už ve slavnostní řeči při svěcení družinního praporu v Kyjevě (28. září 1914) připomínal slavnostní řečník Dr. Vondrák, že Družina jest skutečně družinou vítězství nebo smrti: „Pro vás neexistuje zajetí, nikdo z vás nezatouží dáti se potupně popraviti od zběsilých Rakušáků.“¹³⁾

Rakouské velení záhy a dobře bvlo zpraveno o tom, že Češi bojují v ruské armádě a jaký jest tam jich hlavní úkol. „Síla těchto (českých) oddílů kolísá mezi 30—40 muži. Jak už jednou bylo ohlášeno, užívá se těchto oddílů hlavně ke službě výzvědné, ony prý již dosáhly značných úspěchů při odstraňování polních stráží a hlídek. Oddíly ty jsou vedeny českými důstojníky předsedšimi k nepříteli Za zajetí některého z důstojníků dříve jmenovaných vyplácí se odměna 5000 korun.“¹⁴⁾ Rakouské velení nařizuje, aby při vzetí zajatců v první řadě se zjistilo, nenacházejí-li se mezi nimi Češi. Z nich ti, kteří jsou rakouskými státními příslušníky, mají býti ihned odsouzeni jako velezrádci na základě stanného práva. S ruskými státními příslušníky musí se zacházeti jako s válečnými zajatci, ale mají se od ostatních zajatců oddělit a ve zvláštních transportech odevzdávati ministerstvu války.¹⁵⁾

Pluk. Svec vypravuje o případech, jež snad též spadá do této kapitoly. Když vstoupili do Družiny první rakouští zajatci (Tarnovští) a konala se slavnost skládání jimi přísahy caru a Rusku, byli s povolením velitele Družiny fotografováni jakýmsi Židem. Ale fotografii nikdo nedostal — Žid i s deskami zmizel.¹⁶⁾

Rakouské velení vědělo, že v Družině slouží i rakouští i ruští poddaní, a vydávalo nařízení, aby se s nimi podle toho jednalo — ale v zajetí bylo by těžko někomu dokazovati, že jest ruským poddaným. Mimo to jest známo, že — hlavně na počátku války — nedělalo se, zvláště na frontě, mnoho okolků s těmi, kteří byli podezřelí z vyzvědačství nebo velezrády — takže ani nezbylo by času na provedení takového důkazu. Proto v případě hroziícího zajetí čeští dobrovolníci opatrně ničili všechny průkazy svědčící o jich příslušnosti k České Družině.¹⁷⁾

Oblekem se Češi na frontě od Rusů nelišili vůbec. Červenobílé pásky kolem čepic, jež byly jich odznakem v Kyjevě, byly jim snaty při přechodu přes rakouské hranice při pochodu na posici.¹⁸⁾ Přes to však, že ve výzbroji

¹²⁾ Svecovy „Paměti“ IV/49. I. O. O.

¹³⁾ „Čechoslovan“ V/1 z 11. (24.) října 1914.

¹⁴⁾ Brigade Gm. von Szende. K. u. k. 4. operierendes Armeekom. k. No. 1957. Czechische Überläufer. „Kniha hlášení“ v archivu štábu 1. div.

¹⁵⁾ Rozkaz velitele 12. arm. sboru č. 39015. Polní pošta č. 28, 29. prosince 1914. „Kniha hlášení“ v archivu 1. div.

¹⁶⁾ Svecovy „Paměti“ IV/4. I. O. O.

¹⁷⁾ Kocourkův deník v archivu štábu arm. sboru; Čechovo popsání útoku na výšinu 333. Archiv 1. pluku.

¹⁸⁾ V. Klecanda: „Česká Družina“ a „Čsl. voják“ II/27—28.

a ošacení nebylo rozdílu mezi vojákem českým a ruským, čeští vojáci už svým zjevem a vystupováním byli mezi ruskými oddíly nápadní. Není pak divu, že byli často od Rusů podezíráni, že jsou rakouskými vyzvědači. Tak praporek Šýrový, přišed k svému oddílu u 77. pěší divise, byl za dva dny třikrát zatčen a vězněn.¹⁹⁾ Někdy stalo se dokonce, že celé české oddíly, procházející úseky ruské fronty, jichž velitelé o průchodu českých rozvědkových oddílů nebyli řádně zpraveni, bývaly zadržovány a po dlouhou dobu přísně hlídány, dokud věc se nevysvětlila.²⁰⁾

Své povinnosti plnili čeští dobrovolníci řádně, jsouce si plně vědomi důležitosti svoji práce a znajíce její cenu. Velikým zadostiučiněním bývaly pro ně takové případy, kdy oni a druzí rozvědkoví divise (ruští) po vykonaných rozvědkách dávali hlášení s úplně si odporujícími údaji — ale pravda ukázala se na straně Čechů. Tak na příklad čeští rozvědkoví hlásí obejití levého křídla divise nepřítelem, kdežto ruští hlásí úplné bezpečí. České hlášení bylo správným.²¹⁾

Družinníci přicházeli na frontu úplně nepřipraveni na úkol, který jim byl dán. Zejména tělesná jich příprava byla nedostatečná — životu, jaký musili vést při svojí službě, byli naprosto nezvyklí. Nebyli k rozvědkové službě z nich vybírání jen ti, kteří i svým zdravím i duševními schopnostmi by se k ní nejlépe hodili, jako to bylo v oddílech ruských, nýbrž konati ji měli všichni bez rozdílu. Nedostatek fyzické přípravy musili družinníci nahrazovati silou vůle.²²⁾

Sám velitel Družiny stěžoval si při odeslání českých rot k divisím, že jsou odesílány na bojovou službu, aniž by dříve k tomu byly připravovány a aspoň poněkud přivykly. „...Nesouhlasím s použitím Čechů k polním rozvědkám hned v prvních dnech jich práce, pokud ještě nepřivykli prostředí...“²³⁾

Čeští rozvědkoví měli o tom, co mají dělati, s počátku představu velmi matnou. „Neměl jsem tehdy docela žádného ponětí o tom, co se na takové rozvědce dělá a jak se má tam člověk chovat, chránit atd.“²⁴⁾ Ale při svojí inteligenci a nadšení osvojovali si záhy všechno, čeho bylo třeba. Na začátku pracovalo se více instinktem, ale brzy někteří z družinníků stali se skutečnými mistry rozvědky.

Ani důstojníci Družiny nebyli na tom lépe. I oni musili se učit a musili přivykat — a k leccemu, co souviselo s jich rozvědkovou činností, přivykali dosti těžko. Jich frontová práce byla vynikající, ale na nepřesná hlášení o vykonaných rozvědkách stěžuje si velitel Družiny plukovník Trojanov (od 24. června 1915) ještě koncem r. 1915.²⁵⁾

Zcela nepřipraveny k rozvědkové práci šly ovšem na frontu pouze rotý prvního praporu. Roty druhého praporu (snad ne všechny) byly na nějakou dobu přidělovány k divisím, kde již byl nějaký český oddíl, a u tohoto prakticky se seznamovaly s rozvědkovou prací, chodíce na rozvědky společně se svými „učiteli.“²⁶⁾

¹⁹⁾ Hlášení prap. Vilímka z 31. prosince 1915 v „Knize hlášení“ v arch. št. 1. div.

²⁰⁾ Hlášení o rozvědkách 4. rotý mezi 12. listopadem 1915 a 1. lednem 1916 v „Knize hlášení“ v arch. št. 1. div.

²¹⁾ „Журналъ военныхъ дѣйствій 2. полуроты 3. роты“ k 6. listopadu 1914. Archiv štábu 1. divise.

²²⁾ Žádost „Svazu“ do štábu nejvyššího velitele o přikázání určité nemocnice Čechům z 10. května 1916 č. 1179. Archiv štábu 1. div.

²³⁾ Hlášení Sozentoviče do štábu 3. armády o válečné činnosti rot z 9. listopadu 1914. „Kniha hlášení“ v archivu štábu 1. divise.

²⁴⁾ Švecovy „Paměti“ III/9. Archiv I. O. O.

²⁵⁾ „Instrukce“ pluk. Trojanova ze 27. listopadu 1915 č. 3990. „Kniha hlášení“ v arch. štábu 1. divise.

²⁶⁾ Hlášení velitele Čes. Dr. generál-ubytovatelí 3. arm. č. 3989 ze 27. listopadu 1915; telegram vel. C. D. 7. rotě č. 4102; listek vložený v „Polní knížku“ 3. rotý ze 2. pros. 1915. Všechno v archivu št. 1. div. Hlášení prap. Pilaře ze 3. prosince 1915; ze 4. prosince 1915; z 18. 19. prosince 1915 v „Knize nejstarších dokladů“ štábu 2. pl.

České roty, přicházejíce k různým štábům, byly vítány, když tam šly poprvé, různým způsobem: někde vlídně, někde prostě, jako kterýkoli nově přicházející oddíl, často s nedůvěrou. Ale když se vracely na místo dřívějšího svého působení, vítány byly skoro vždycky s upřímnou radostí. Žijíce dlouho v úzkém styku s ruskými oddíly, bratrsky s nimi sdílejíce vítězství i porážky, hlad i blahobyt, nadšení i skleslost duševní, sprátelily se s nimi úzce a loučilyvaly těžce.²⁷⁾

Když česká rota nebo některá její část přišly k divisi nebo pluku, k němuž byly přiděleny, dostávaly od velitelství „úlohu“. O řádné vyplnění této úlohy měl se postarat velitel rozvědků. Jakých prostředků použije k dosažení cíle, to už bylo ponecháno jemu na vůli. A jeho povinností bylo — jak připomíná plukovník Trojanov v Instrukci velitelům rot Družiny z konce roku 1915 — netoliko čekat, až mu bude nadřízeným štábem dána úloha, nýbrž pracovat i též na základě vlastního počínu.

V čem záležely úlohy rozvědků? Nejprve musil se oddíl seznámit s terrainem. Byli-li už před tím na označeném místě rozvědky ruští, podávali tiho přicházejícím je vystřídati Čechům potřebné vysvětlení, právě tak jako Češi podávali vysvětlení a všechna nutná objasnění, když je vystřídával oddíl ruský. Rozvědky provázivali po svém úseku i neobeznámené dosud s krajinou bojové oddíly.²⁸⁾

Když přišel oddíl rozvědků na místo, kde do té doby jiných rozvědků nebylo, musil si potřebné údaje opatřit vlastní prací. Pak teprve — po řádném obeznámení se s terénem — přistupovalo se k vlastní rozvědkové práci.

Hlavní úlohou rozvědků bylo ustavičně pozorovati nepřitele a stále o něm podávat zprávy — hlavně o jeho síle a přeskupování bojových jednotek.²⁹⁾ Měli ustanoviti a zakresliti na mapě³⁰⁾, jaká je síť nepřátelských zákopů, v kolika jsou řadách, jak jsou stavěny, kde jsou zákopy spojovací, který díl zákopů jest opevněn a ochraňován nejslaběji, jakými silami je ochraňován příslušný úctek, kde stojí štáby pluků a divisi, jak a kdy střídá se doba pobytu na bojové čáře a v záloze, nacházejí-li se v nejbližším týlu opevněné posice a kde, kde stýkají se jednotlivé sousední divise neb armádní sbory a jaké národnosti jsou vojáci oddílů stojících na těchto důležitých místech. Měli vypátrati, kolik je řad drátů, kudy jsou vedeny, kde jsou mezery v čáře okopů a drátěných přehrad, jsou-li jiná ochranná opatření, kde stojí stráž, jak dlouho stojí, jak jsou silny, kdy se vyměňují, mají-li strážné psy, mají-li — zvláště stráž, vysunuté daleko vpřed — vlastní zákopy, kdy a kam zajíždějí vojenské kuchyně nepřitele, jak daleko a v jakém pořádku vojáci k nim chodí; jak je chráněn přístup k posicím nepřitele, zda a kde jsou založeny podkopy, kde se nachází dělostřelectvo³¹⁾ a jaké, zda stojí někde dělostřelectvo, jež by mohlo obstřelovati naše posice s boku, kde stojí kulomety a bombomety a v jakém počtu, kde stojí reflektory nejčastěji a která místa osvětlují, odkud se obyčejně vypouštějí rakety, kde jsou pozorovací body.

²⁷⁾ Rozkaz 42. pěší divisi z 5. srpna 1915 v „Rozkazech České Družiny“ rozkaz č. 361 § 2. z 9. srpna 1915; rozkaz České Družiny č. 117 § 2.; č. 401 § 1. Archiv Evidenčního oddělení štábu arm. sboru.

²⁸⁾ Rozkaz velitele divise prap. Vilimkovi z 20. prosince 1915. „Kniha hlášení“ v arch. štábu 1. divise.

²⁹⁾ Čeští rozvědky první podali zprávu o přemístění germánských divisi z pod Varšavy do Karpat. Журналъ военныхъ дѣйствій второй полуроты 3. роты з 3. провине 1914. Archiv št. 1. div.

³⁰⁾ Mapováním nepřátelského terrainu byli čeští rozvědky často přetiženi. Hlášení prap. Vilimka z 18. prosince 1915 č. 324 v „Kniha hlášení“ v archivu št. 1. div.

³¹⁾ Čeští rozvědky vypořádávali a zakreslili postavení 42 cm a 30·5 cm děl střílejících na Tarnov i pozorovací jich body. Журналъ военныхъ дѣйствій 2. полуроты 3. роты з 3. провине 1914. Archiv št. 1. div.

Ani později, když válka změnila se v čistě zákopní, nesměl se nepřítel pouštět se zřetele. Opevňoval se, měnil a zlepšoval zákopy, zesiloval obranné prostředky, měnil počet a sestavení svých sil. O tom všem měli rozvědčíci vědět a co nejdříve podávat zprávy. Neboť útok měl vždy být veden tam, kde postavení nepřítele bylo nejslabší a obrana jeho nejspíše selhávala.

Všech takových zpráv bylo ovšem možno dosáhnouti pouze prostředkem nepřetržitého slídění za nepřítelem. Vlastní činnost rozvědčícká neměla se tedy omezovati pouze na to, co si obvykle pod tím slovem představujeme, nýbrž měla to být činnost nepřetržitá, vysilující, denní i noční; všechny smysly byly ve stálém napětí, hlavně zrak — ať už se rozvědčík rozhlížel prostým okem neb dalekohledem — a sluch. Pohyb každého jednotlivce na nepřátelské straně, každý zvuk přicházející z druhého tábora měl často veliký význam. Při tom k dosažení nutných zpráv pracovalo se všemi prostředky, mezinárodním právem dovolenými i zakázanými (rozvědky v stejnokrojích nepřátelské armády).³²⁾ Ochranná barva oděvu prokazovala často dobré služby (bílé pláště).³³⁾ Znalost jazyků cizích byla výbornou pomůckou (rozhovory s nepřátelskými vojáky na pohled nevinné, ale ve skutečnosti poskytlující obratnému a inteligentnímu rozvědčíkovi mnoho cenných údajů a informací, týkajících se zejména nálad v řadách protivníka).

Nesmíme se tedy diviti, že k takové práci se nehodili všichni družinníci stejně. „....brávil jsem na rozvědky 3 a 4 vzvody, ze kterých se však osvědčil málo kdo....“³⁴⁾ Tělesná i duševní příprava byla u každého jiná. Jedni cítili se při rozvědkách hned od počátku ve svém živlu, druhí musili dlouho přivykat, třetí nepřivykli nikdy úplně. Vždyť povaha je u každého jiná! Při různé náladě u téhož člověka i průběh, i výsledek rozvědky — nepočítáme-li s náhodou — bude různý. A z vlastní zkušenosti ví každý, jaká maličkost mnohdy rušivě působí na naši náladu — na duši dlouhou válkou unavenou a rozčilenou. Tím méně můžeme se tomu divit u lidí, kteří tak často vydávali svůj život v nebezpečení — nervy všech nebyly silny stejně. „...Bylo vidět, že i starý válečník se tomu (rozvědkám) vyhýbá, brzo mi také zmizel... do učebné komandy.“³⁵⁾

K útoku bylo třeba nejen, aby se vědělo, kam útočiti, nýbrž bylo nutno i řádně prozkoumati a po případě připravit cestu pro nastupující oddíly.³⁶⁾ Čeští rozvědčíci často na místech, jež byla pokládána za neprůchodná, nalézali cestíčky, jimiž bylo možno se probrati (5. rota v září 1915 v pinských močálech),³⁷⁾ a nepřítel mohl být zasažen na místě, kde toho nejméně očekával. Kde takových cest nebylo, zakládali Češi nové, kde byly špatné a zanedbané, spravovali je. Jsouce pak úplně obeznámeni s krajinou, vodili potom ruské oddíly v boj.³⁸⁾

Věcí nutnou pro úspěch útoku při nejmenších ztrátách bylo znáti náladu nepřátelských oddílů, které měly ochraňovati příslušný úsek fronty. A právě v tomto ohledu čeští rozvědčíci prokázali ruské armádě služby skutečně neocenitelné.

Bylo třeba nejprve dovědět se, jaké národnosti jsou vojáci protilehlé fronty. To bylo možno zvědět tím způsobem, že rozvědčíci přiblížili se až k nepřátelským zákopům a vyslechli, jakým jazykem se tam mluví. Ještě lepším prostředkem bylo vzetí zajatce.³⁹⁾ To byla úloha, která byla dávana

³²⁾ Ж. В. Д. 1. роты з 30. ledna 1915. Archiv št. 1. div.

³³⁾ Hlášení Ivsina z 20. prosince 1915 v „Knize hlášení“ v arch. št. 1. div.; dopis vel. Družiny „Svazu“ ze 24. října 1915 č. 3346. Legionářský archiv.

³⁴⁾ Švecovy „Paměti“ IV/14. I. O. O.

³⁵⁾ Tamže IV/50.

³⁶⁾ Hlášení prap. Vilimka z 19. prosince 1915 v „Knize hlášení“ v archivu št. 1. divise.

³⁷⁾ Ж. В. Д. 5. р. з 21. září 1915. Archiv št. 1. div.

³⁸⁾ Hlášení prap. Vilimka z 1. prosince 1915 v „Knize hlášení“ v arch. št. 1. div.

³⁹⁾ Zajatci nazýváni byli přilehlavým názvem „jazyků“. Журнал В. Д. 5. р. з 15. července r. 1915 v arch. št. 1. div.

Čechům velmi často — někdy i s důrazným dodatkem: „za každou cenu“, ⁴⁰⁾ neb „nehledě na ztráty“ a podobně.

Tato úloha ovšem nikdy nebývala lehká, a někdy bylo nutno celé rotě namáhati se velmi dlouho, než mohla takový rozkaz vyplniti. Obvyčejně snažili se Češi vzíti zajatce tím způsobem, že zalehli do zálohy (zásedy) ⁴¹⁾ a trpělivě čekali, až kořist sama přijde. Jindy vrhali se na celé silné polní stráže a sekrety. Při tom nešetřili ani námahy, ani důmyslu a často ani krve — ale za to v případě úspěchu snášel se na ně déšť vyznamenání a pochval.

Někdy získávali družinníci zajatce, hlavně Čechy, tím způsobem, že, přiblíživše se k nim až do zákopů nebo setkavše se s nimi na rozvědkách, přemluvili je prostě k přechodu do zajetí. Takový způsob získávání zajatců dělal v ruských stábech dojem největší a zvyšoval jich přesvědčení o veliké ceně českých rozvědků.

Zajatce obvyčejně hned sami rozvědčici podrobovali výsledku a potom s hlášením posílali nadřízenému štábu.

V případech, že už jiným způsobem nebylo možno získati žádaná data, rozvědčici snažili se aspoň zastřeliti některého z nepřátelských vojáků, aby z jeho osobního lístku se dověděli, co bylo od nich žádáno. ⁴²⁾

Když se takovou cestou ruské velení dovídalo, kde na rakouské straně stojí oddíly slovanské a zvláště české, obvyčejně na to místo ihned posílalo české rozvědky. Ti pak začínali zde svoji podkopnou práci. Snažili se dobrati se až k jich zákopům, a když se jim to podařilo, začali s nimi rozmlouvat, připomínati jim jich národní povinnost, vábiti je k sobě. Stávalo se často, že taková agitace měla účinek bezprostřední nebo velmi rychlý. „... ve čtyři hodiny odpoledne tři dobrovolníci: Svoboda, Šturza a Optalius podlezli těsně k drátěným přehradám nepřítele na výšině 333 (v okolí Medze-Laborce, maď. Mezölaborcz, na jih od průsmyku dukelského, začátkem dubna 1915) a naházeli do zákopů slovanské proklamace. Výsledkem bylo, že v noci ze 2. na 3. přeběhlo 8 Rakušanů. Jeden z nich ochotně udal přesně položení celého nepřátelského dělostřelectva na frontě bojového účastku.“ ⁴³⁾ Taková udání měla ovšem ohromnou cenu. Byla ihned zakreslována na mapě a jich správnost kontrolována aeroplány. ⁴⁴⁾ A byli to ovšem hlavně čeští zajatci, kteří byli velmi ochotni udati všechno, čím by mohli prospěti ruské armádě. ⁴⁵⁾

Družinníci předem věděli o náladě českých vojáků v rakouské armádě a byli pevně přesvědčeni o úspěchu své agitace mezi nimi. Když Švec jel na posici, vypravovali mu kdesi ruští Čechové, že se na frontě setkali s rakouskými vojáky — Čechy. „Litoval jsem, že jsem tam s nimi nebyl, byl bych jich jistě mnoho převedl do zajetí.“ ⁴⁶⁾ Mimo Čechy nejochotněji ze Slovanů přecházeli ještě Srbové a Chorvati. ⁴⁷⁾

Stávalo se ovšem, že agitace Čechů ve slovanských plucích nemávala vždy účinku bezprostředního, ale v žádném případě nezůstávala bez výsledku a zanechávala, hlavně u Čechů, hluboký dojem. A následky toho se ukazovaly při nejbližším útoku ruských oddílů na onu slovanskou část rakouské fronty, kde bylo agitováno: Rusové útočili často bez jediného výstřelu, a české

⁴⁰⁾ „Полевая книжка 3. роты Чешской Дружины“ k 21. prosinci 1914. Archiv štábu 1. divise.

⁴¹⁾ Журнал в. д. 5. р. k 21. listopadu 1915 v arch. št. 1. div.

⁴²⁾ Полевая кн. 3. р. Ч. Д. k 21. prosinci 1914; Журнал в. д. 1. р. k 14. červenci r. 1915 v arch. št. 1. div.

⁴³⁾ Журнал в. д. 1. р. k 2. dubnu 1915, arch. št. 1. div.

⁴⁴⁾ Tamže k 3. dubnu 1915.

⁴⁵⁾ Tamže k 12. květnu 1915 a 13. květnu 1915.

⁴⁶⁾ Švecovy „Paměti“ III/12. l. O. O.

⁴⁷⁾ Hlášení velitele 3. rotы z 1. června 1916. Archiv št. 1. div. V/19, list 326.

oddily přecházely k nim po rotách, praporech i plucích.⁴⁵⁾ A nešli by zajisté čeští vojáci tak lehce do zajetí v tom případě, kdyby nevěděli, že na ruské straně stojí jich bratři, kteří odkrytě bijí se za věc, na kterou oni sami mohli jen myslet, a o které mluvit bylo často nebezpečno i s přáteli nejdůvěrnějšími.

Agitace „pro zajetí“ vedla se netoliko přímými rozhovory s nepřátelskými vojáky, nýbrž i rozšiřováním letáků.⁴⁶⁾ Takovými letáky často čeští rozvědčici nepřátelské zákopy přímo zaplavovali.⁴⁷⁾ Agitace mezi rakouskými Čechy vedla se též pomocí zajatců-Čechů, kteří hned po zajetí nabídli své služby ruské armádě a byli propouštěni nazpět do rakouských zákopů, aby tam pohodlněji a zdatněji mohli pracovat pro ruské velitelství.⁴⁸⁾ Výsledky této agitace byly někdy velmi úspěšny.

Také důležité novinky z různých bojišť a politické zprávy ducha rakouské armády rozvracející (na př. vystoupení Itálie,⁴⁹⁾ dobytí Erzerumu⁵⁰⁾ neopominuli nikdy čeští rozvědčici oznámiti svým protivníkům.

Vším tímto působili na duši nepřátelského vojína. U jednoho vznikaly pochyby o možnosti německého vítězství, vznikalo vědomí malomocnosti, u druhého nabývala určitých obrysů myšlenka, že za naši pravdu a za naši národní věc se skutečně bojuje v zákopech ruských. A u obou zral úmysl společný: co nejrychleji se dostat na druhou stranu. Taková duševní nálada, velké části rakouských vojáků byla jednou z příčin velikých úspěchů brusilovského útoku.

Někdy, hlavně koncem r. 1914, posílány byly do území osazeného nepřítelem nebo toho, jímž nepřítel právě ustupoval, tak zvané tajné rozvědky.⁵¹⁾ Rozvědčici chodili v tom případě v občanském oděvu a měli za úkol vyzvěděti náladu a smýšlení obyvatelstva,⁵²⁾ směr, kudy ustupoval nepřítel, v jaké síle — a vůbec všechny okolnosti, jež mohly míti pro ruské velitelství nějaký význam. Někdy takové rozvědky měly cílem i hluboký tyl nepříteli, někdy dokonce posílány i do Čech s posláním politickým. K podobným tajným rozvědkám do blízkého nepřátelského tylu užíváno ovšem netoliko Čechů. I o těchto rozvědkách bylo rakouské velení dobře zpraveno a hledělo se chrániti, upozorňujíc v rozkazech na výzvědnou činnost různých podezřelých lidí, toulajících se v rakouských liniích a nařizujíc, jak dlužno v takových případech postupovati a jak se zatčenými, podezřelými z vyzvědačství, nakládati.⁵³⁾

⁴⁵⁾ Druhá půlrota 2. rotý pracovala na frontě 19. pěš. div. a zde zásluhou její agitační práce zajato 7., 8. a 9. března 1915 okolo 3000 Rakušanů, většinou Čechů, kteří zahazovali zbraně a vzdávali se dobrovolně. Журнал в. д. 2. р. к 7. březnu 1915 v arch. št. 1. div.; druhá půlrota 3. rotý přisvojuje si zásluhu o přechod 28. pluku. Журнал в. д. 2. полуроты 3. роты к 26.—30. lednu 1915 v arch. št. 1. div.; o stejnou čest uchází se i 1. půlrota 2. rotý; první rota dostala pochvalu za přispění vítězství u Lieniauy. Журнал в. д. 1. р. к 15. květnu 1915.

⁴⁶⁾ Ve spisování letáků u 2. rotý velké vložky projevil podpor. Cejp.

⁴⁷⁾ Hlášení Petřika z 9. ledna 1915 z Plesna v „Knize hlášení“ v archivu št. 1. divise; Журнал в. д. 2. р. ke dni 7. března 1915 v arch. št. 1. div. Tamže Журнал в. д. 1. р. к 2. dubnu 1915.

⁴⁸⁾ Журнал в. д. второй полуроты 3. р. к 26. lednu 1915 v arch. štábu 1. divise: „Vzpomínky z činnosti rot České Družiny“ pluk. Voženilka v „Čsl. vojáků“ II/27—28.

⁴⁹⁾ Když došla zpráva o vypovězení války Itálií, vztýčen ohromný plakát s tím oznámením a v zákopy nepřítelů naházeny proklamace s výzvou, aby vojáci dobrovolně přecházeli do zajetí. Hlášení Licynského z května 1915. „Kniha hlášení“ v arch. št. 1. div.

⁵⁰⁾ Švecovy „Paměti“ IV/51. I. O. O.

⁵¹⁾ Hlášení Zembalevského ze 17. listopadu 1914 veliteli Družiny; Журнал в. д. 2. р. к 3. listopadu 1914; hlášení č. 18 velitele Družiny štábu 3. armády ze 14. listopadu 1914; hlášení velitele 2. rotý veliteli Družiny o rozvědce ze dne 3. listopadu 1914. Všechny doklady v arch. št. 1. div.

⁵²⁾ Подлая книжка 3. р. Ч. Д. к 30. listopadu 1914 v arch. št. 1. div.

⁵³⁾ H. No. 1970 vom 26. August 1915 v „Knize hlášení“ v arch. št. 1. div.

Nebyly však české roty na frontě užívány jen k službám rozvědčickým — často byly nuceny konati touž práci, jako kterýkoli oddíl ruský: konaly strážní službu na frontě, hlídaly mosty a ryly zákopy, zřizovaly drátěné ohrady,⁵⁷⁾ stavěly podzemní chýše,⁵⁸⁾ čistily a připravovaly prostor okolo zákopů,⁵⁹⁾ zřizovaly pozorovací body,⁶⁰⁾ kladly signalové fugasy,⁶¹⁾ opravovaly mosty, stavěly a opravovaly cesty,⁶²⁾ pomáhaly intendantstvům při rekvisicích,⁶³⁾ hlídaly a převáděly zajatce,⁶⁴⁾ konaly při štábu divise službu policejní, konaly prohlídky podezřelých míst a měst,⁶⁵⁾ hledaly a zatýkaly všechny podezřelé, hlavně z vyzvědačství⁶⁶⁾ a někdy za boje dostávaly úlohu poněkud zvláštní a ne příliš příjemnou: zastavovati a vraceti do bitevní čáry ruské vojáky utíkající z boje.⁶⁷⁾ Také při nařízených ústupech mívaly české roty úkol udržovati pořádek mezi ustupujícími oddíly.⁶⁸⁾ V pinských močálech dostali Češi rozkaz vyhledati suchá místa, příhodná pro uložení zásob, jindy při ústupu voláno několik rozvědčků do štábu armády, aby na příhodném místě tajně zakopali některé předměty.⁶⁹⁾

Povinností rozvědčí ů bylo též upozorniti příslušná velitelství, zda snad na některém místě vlastní čáry nejsou nedostatky v opevnění, osazení a pod.

Při velikých ústupech prokazovaly české roty ruské armádě důležité služby jako ochrana štábů a dělostřelectva⁷⁰⁾ i jako spojky roztrhaných částí armády.⁷¹⁾ Spojení takového Češi dosahovali s velikými obtížemi často i tam, kde bylo pokládáno za nemožné,⁷²⁾ a kde k vykonání úkolu bylo třeba nejen opatrnosti, vytrvalosti, dobrého zdraví a statečnosti, nýbrž i známého rysu české povahy: vykonati něco, čeho druhý nedovede, blýsknouti se. Podobnou asi psychologickou cestou můžeme si objasniti i ty případy, kdy české roty nebo jich oddíly, jako zadní ochranný oddíl,⁷³⁾ přes hrozící jim nebezpečí zajeti, po celé dny udržovaly rozsáhlé úseky ustupující fronty proti mnohonásobné přesile nepřítele. Tak na př. 31. VII. 1915 první rota v okolí města Vlodavy dlouho zadržovala nepřítele, až byla nucena pod silným obštěrem těžkého i lehkého dělostřelectva odejiti za záp. Bug, jež musila přeplavati, neboť všechny mosty byly strženy.⁷⁴⁾ Svoji chladnou

⁵⁷⁾ Příkaz vel. 3. roty ze dvora Buda z 21. října 1915 v „Knize hlášení“ v arch. št. 1. div.

⁵⁸⁾ Rozkaz vel. 3. roty z 12. a 14. října 1915 tamže.

⁵⁹⁾ Rozkaz armádám jz. fronty č. 171 ze dne 7. února 1915 stanoví, že prostor před zákopy má býti vyčištěn a upraven na jednu verstu, ale ne méně než na půl versty, aby bylo možno odkrýti palbu z děl na celé frontě. Tím má býti vždycky začata činnost opevňovací, neboť později mohl by nepřítel takovou práci přerušiti. O takové práci Čechů v archivu št. 1. div., kniha I/1.

⁶⁰⁾ Hlášení prap. Linharta z 13. prosince 1915 v knize dokladů ve štábu 2. pl.

⁶¹⁾ Журналъ в. д. 1. р. z 1. dubna 1915 v arch. št. 1. div.

⁶²⁾ Osvědčení velitele 46. donského kozáckého pluku č. 590 ze dne 8. prosince 1915 ze vsi Radzjaloviči v „Knize hlášení“ v arch. št. 1. div.

⁶³⁾ Полевая книжка 3. р. Ч. Д. k 15. a 17. listopadu 1914 v arch. št. 1. div.

⁶⁴⁾ Паролковы „Памěти“ v arch. št. arm. sboru.

⁶⁵⁾ Hlášení velitele 6. roty do štábu Družiny z 8. ledna 1916. „Kniha hlášení“ v arch. št. 1. divise.

⁶⁶⁾ Kocourkův deník v arch. št. arm. sboru; Полевая книжка 3. р. Ч. Д. K 1. února r. 1915 v arch. št. 1. div.

⁶⁷⁾ Kocourkův deník v arch. št. arm. sboru.

⁶⁸⁾ Rozkaz štábu 3. arm. veliteli České Družiny z 30. července 1915 v arch. št. 1. div. v „Knize hlášení“.

⁶⁹⁾ Telegram gen. ubyt. 3. arm. ze 4. září 1915 v „Knize hlášení“ v arch. št. 1. div.

⁷⁰⁾ Hlášení Zembalevského z května 1915 tamže.

⁷¹⁾ Hlášení Lvšina z 20. července 1915 tamže.

⁷²⁾ Na př. přechod pinských blat pátou rotou v září roku 1915. Журналъ в. д. 5. р. k 21. září 1915 v arch. št. 1. div.

⁷³⁾ Журналъ в. д. 1. р. k 4. červenci 1915. Arch. št. 1. div.

⁷⁴⁾ Tamže k 31. červenci 1915.

neohroženosti zachraňovaly české roty situaci někdy kritickou,⁷⁴⁾ a umožňovaly tak pokojný ústup velikým oddílům ruské armády.⁷⁵⁾

Leckdy úloha, kterou dostali čeští rozvědčiči od nadřízeného velitelství, bývala pro ně velmi obtížná, ale rozřešení její pro ruské velitelství nutno. V takových případech ruští generálové nešetřili chválou ani slovy, aby dodali jim odvahy a větší chuti. Zajímavý v tom ohledu je rozkaz známého později gen. Novického ze zač. podzimu 1915 praporčíku Vilímkovi: „Děkuji za to, co jste dosud vykonal. Ale do té doby, dokud nezjistíte, kdo stojí před vámi, nepokládám vaši práci za skončenu a nazpět vás neodvolám nehledě na ztráty. Přišel řídký pro vás okamžik, kdy můžete udělati to, čeho nemůže udělati divise. Spoléhám na vás a vašich hochů statečnost a obratnost. Neztrácejte vhodné příležitosti k proslavení jména rodné Družiny.“⁷⁶⁾

Stávalo se někdy, že velitelé českých rot nebo štáb Družiny, nemajíce po ruce dosti závažných zpráv, snažili se tento nedostatek nahraditi mnohomluvností — ne vždy s úspěchem. O tom nás poučuje telegram pluk. Duchonina ze štábu 3. armády, poslaný na rozkaz generála-ubytovatele: „Generál-ubytovatel pokládá úlohu, jež byla dána Družině při rozvědce, za vyplněnou jen z části, prosí, aby telegraf nebyl přetěžován popisováním epizod a aby hlášeno bylo jen o skutečných výsledcích rozvědky.“⁷⁷⁾

Na plánech a mapách, jež dodávali do štábů, dávali si čeští rozvědčiči velmi záležeti. Ale mnohdy žádána byla od nich práce nikoli krásná, nýbrž spěšná. „Nehňte se za krásou výkresu a ihned vyplňte rozkaz velitele armádního sboru“, píše veliteli 4. roty ze štábu armádního sboru začátkem prosince r. 1915.⁷⁸⁾

Casto byli družinníci povoláváni do různých štábů ke konání tam zvláštních služeb. Tak působili tam jako tlumočníci. Mnozí znali několik jazyků a konali dobré služby hlavně při výslechu zajatců. Někdy tento úkol svěřován byl vůbec českému oddělení.⁷⁹⁾

Jindy sloužili čeští rozvědčiči u štábů jako motocyklisté, instruktoři automobilních rot, instruktoři kulometných oddílů pro střelbu z rakouských kulometů,⁸⁰⁾ topografové — časté jsou žádosti různých štábů k štábu Družiny o vyslání malířů⁸¹⁾ — nebo ve výzvědných odděleních štábů.

Činnost Čechů na místech takových nebyla menší důležitosti než působení jich na bojové čáře. Byla to práce tichá, o které málo věděla veřejnost, ale práce, o které věděli činitelé rozhodující. Byla to cesta, která mohla přivésti stejně k cíli jako ta, po které šly frontové roty. Hlavně později, když někteří jednotlivci domohli se důležitých míst ve štábech armád i fronty, byl význam té práce veliký. Stačí jen připomenouti, že takoví jednotlivci mohli šířiti známost o našich cílech a zjednávati nám sympatie ve vysokých kruzích vojenských, kde působili, mohli se dovídati o různých věcech, majících význam pro naši politiku, dříve než jiní, mohli včas uvědomovati české ústředí a mnohdy i osobním svým vlivem dosáhnouti lecčeho, čeho jinak dosáhnouti bylo by těžko. A záleželo pak na jmenovaných jednotlivcích a českém ústředí, aby těchto příznivých okolností dovedli využítovati ve prospěch národní.

⁷⁴⁾ Rozkaz České Družině č. 387 § 4. ze dne 4. září 1915; č. 402 ze dne 4. října 1915. Archiv štábu armád. sboru.

⁷⁵⁾ Журнал в. д. 1. п. к 18. srpnu 1915. Arch. št. 1. div.

⁷⁶⁾ Čtvrté rotě z Vladimířce ze 2. prosince 1915. „Kniha hlášení“ v arch. št. 1. div.

⁷⁷⁾ Telegram č. 3618 z 23. prosince 1914 v „Knize hlášení“ v arch. št. 1. div.

⁷⁸⁾ Rozkaz poslaný z Vladimířce do štábu 77. pěš. div. pro velitele české roty. „Kniha hlášení“ v arch. št. 1. div.

⁷⁹⁾ Журнал в. д. второй полуроты 3. роты к 3. prosinci 1914. Arch. št. 1. div. Zvláště pro maďarský jazyk těžko bývalo naléztí řádné tlumočníky. Hlášení vel. 1. praporu čsl. střel. pluku č. 309 ze dne 9. února 1916. Arch. št. 1. div.

⁸⁰⁾ Полевая книжка 3. п. Ч. Д. к 7. prosinci 1914. Arch. št. 1. div.

⁸¹⁾ Hlášení vel. 1. prap. čsl. střel. pluku č. 309 ze dne 9. února 1916 v arch. št. 1. div.; rozkaz Sozontoviče Uspenskému z 21. listopadu 1914 v „Knize hlášení“ v arch. št. 1. div.

Doba oddychu českých rot nemohla býti stanovena tak pravidelně jako rot řadových. Souviselo to právě s jich prací a úlohou. Nebyla vždycky pro rozvědkickou činnost doba stejně vhodná — záleželo zde na mnohých okolnostech, často na náhodě. Mnohdy musila rota dlouho pracovati pouze na přípravných pracech, aby připravila si vhodnou půdu k docílení příznivého výsledku. A tu se stávalo, že právě v takový pro rozvědku příznivý okamžik dostala rota rozkaz odejiti na oddych neb k práci na jiném místě. Takovou rotu nemohla zaměnit žádná jiná česká rota s úspěchem, neboť ta zase musila by se „zapracovávat“ — a v takovém případě byly zadržovány české rotý na svém dosavadním působišti mnohdy daleko déle, než bylo původně určeno.⁸²⁾ Z těchto důvodů jich oddych často byl oddalován. A často prostě z toho důvodu velitelé armádních sborů a divisí nechtěli propouštět českých rozvědků, že skutečně neměli za ně žádné náhrady.⁸³⁾ Rusové v tom ohledu ani zdaleka nemohli se Čechům vyrovnati, a jednotliví velitelé divisí, poznávše cenu Čechů pro své oddíly, hleděli si je udržeti — i v tom případě, když jich divise byla přeložena k jinému armádnímu sboru nebo dokonce k jiné armádě.⁸⁴⁾ Tu zase zakročoval štáb 3. armády,⁸⁵⁾ žárlivě hledě na to, aby některá česká rota mu takovým způsobem nezmizela. Případy, že některý český oddíl na čas přidělen byl k jiné armádě, byly velmi řídky,⁸⁶⁾ ale v některých případech skoro nevyhnutelný. Neboť v těsném sousedství 3. armády nacházely se často armádní sbory jiných armád, proti nimž na nepřátelské frontě stály pluky rakouské, jež právě byly cílem rozvědkické činnosti Čechů.⁸⁷⁾

To všechno byly příčiny, proč se stávalo často, že rotý českých rozvědků po dobu velmi dlouhou nebyly posílány na oddych. Tak na př. 5. rota, jež počátkem července 1915 přišla na posici, do konce února 1916 neobdržela žádného oddychu.⁸⁸⁾

Své armádní sbory hleděl štáb 3. armády českými rotami neb aspoň menšími jich částmi podělití podle možnosti spravedlivě. Byla to ovšem věc velmi obtížná, když v třetí armádě bývalo 11—13 divisí — a české rotý byly původně jen čtyři.⁸⁹⁾

V době, kdy české rotý začínaly svoji činnost na frontě, byly na místech svého působení přijímány často s podezřením a nedůvěrou. Ale tyto pocity záhy zaměněny byly jinými. Zejména u štábů divisí a armádních sborů získali si Češi svoji neúnavnou práci takovou vážností a obdiv, jakého skutečně jich práce zasluhovala. „V divisi byli jsme skoro (brzy) známi jako stateční a směli rozvědky, vážili si nás hodně a měli jsme zvuk.“⁹⁰⁾

Velitelé divisí, vidouce úspěchy českých rozvědků u divisí sousedních, začali se záhy domáhati toho, aby jim byl přidělen nějaký český oddíl.⁹¹⁾

⁸²⁾ Telefonogram z Ljubuši ze štábu Ríjanského pluku bez data v „Knize hlášení“ v arch. št. 1. div.

⁸³⁾ V tom ohledu jest zajímavý — a jinak i pro jméno pisatele, generála Kornilova — telegram, jež posílal tento jako velitel 48. pěší divise, žádaje o prodloužení pobytu u svoji divise štáb. kap. Uspenského s českým oddílem „Sokolů“. Telegram ze dne 15. dubna 1915 v arch. št. 1. div.

⁸⁴⁾ Hlášení prap. Vilimka z 12. prosince 1915 o úsilí gen. Kornilova, vel. 48. pěš. div., udržeti si český oddíl, když divise byla přeložena k jinému armádnímu sboru. Archiv 1. divise „Kniha hlášení“.

⁸⁵⁾ Rozkaz štábu 3. armády veliteli Družiny ze 7. srpna 1915 v „Knize hlášení“ v arch. 1. div.

⁸⁶⁾ Журнал в. д. 2. п. з 21. července 1915 v arch. št. 1. div.

⁸⁷⁾ Doklad adjutanta štábu generál. ubytovateli štábu 3. armády ze 14. března 1915. Legionářský archiv.

⁸⁸⁾ Hlášení vel. 5. rotý štáb. kapitána Ivšina veliteli čsl. pluku. Archiv št. 1. div. V 19.

⁸⁹⁾ Viz pozn. 86.

⁹⁰⁾ Svecovy „Paměti“ IV/48.

⁹¹⁾ Dopis náčel. výzvědného oddělení štábu 3. armády podpluk. Zveginceva z 10. července 1915. Arch. št. 1. div.

Někteří generálové osobně velmi si oblíbili Čechy, rádi mezi ně chodili a s nimi se bavili.⁹¹⁾

A naprostou důvěru nadřízených štábů získali si pak Češi v době velikých ústupů od Krakova a z Karpat, kdy jich malým oddílům svěřovány často úkoly velmi důležité.

Zřídka se stávalo, že docházelo k nedorozumění mezi českou rotou a nadřízeným jí ruským velením — že toto práci roty nebylo spokojeno. Obvyčně veliteli Družiny záhy na základě dokumentů⁹²⁾ se podařilo zjednat u štábu armády správný názor o práci zlehčované roty.⁹³⁾

Na různé nepatrné případy nedorozumění — třeba už z doby pozdější, kdy české roty byly známy a ceněny — není třeba bráti zvláštního ohledu a přikládati jim význam, kterého neměly. Válečná doba byla drsná a pro slova nechodilo se daleko. Taková příhoda potkala na př. 2. rotu, když přidělena byla k 123. Kozlovskému pluku, jenž náležel k 31. pěší divisi 10. armádního sboru. Případ udál se v době ústupu divise, kterážto okolnost tím spíše omlouvá vinníka. Velitel Kozlovského pluku žádal tehdy náčelníka štábu divise o dovolení, aby směl použití české roty k ochraně levého křídla svého ustupujícího pluku. „Pošlete si českou rotu, kam chcete, třeba k čertu“, zněla odpověď náčelníka štábu. Velitel roty stěžoval si u štábu Družiny a prosil o brzké odvolání roty.⁹⁴⁾

Podobně stěžuje si velitel 3. roty Ivšin: „9. února představil jsem se veliteli 5. donské jízdní divise gen. Vannoyskému, který mne přijal velmi nepřívětivě a vyjádřil se, že vůbec mu Čechů není třeba, ježto má 170 partizanů-Donců, a že mezi námi budou pouze nedorozumění. Proto dal příkaz, aby každý Čech měl legitimaci s mým podpisem.“⁹⁵⁾

Nechodivali vždycky na rozvědky Češi sami. Vedle nich působili i rozvědčí ruští.⁹⁶⁾ Ale byla-li rozvědka společná, tu hráli Češi obvyčejně úlohu vedoucí.

Když česká rota byla přidělena v pravomoc štábu některého armádního sboru⁹⁷⁾ nebo divise, po případě pluku, odcházela na místo, kde stál příslušný štáb. Zde se velitel roty — nebo menšího oddílu — přihlásil a dostával od velitele nebo náčelníka jeho štábu potřebné instrukce. Od něho přijímal rozkazy a úlohy rozvědky, jemu po vykonané rozvědce dával hlášení o vykonané práci⁹⁸⁾ — ač velitel Družiny ze začátku nebyl takovým postupem spokojen a trpce si stěžoval, že jeho roty tak úplně se vymykají ze závislosti na něm,⁹⁹⁾ třeba že velitel 3. armády hned v tu chvíli, kdy přijímal Družinu ve svoji pravomoc, prohlásil, že české roty, přidělené divisím, budou v bojovém ohledu podřízeny přímo velitelům těchto.¹⁰⁰⁾

Každý velitel roty měl vésti tak zvanou polní knížku, jež měla být obrazem jeho úřední činnosti — denního života roty. Mimo to měl být u každé

⁹¹⁾ „Paměti“ Hájkovy v arch. št. arm. sboru; „Čsl. voják“ č. 27 a 28.

⁹²⁾ Tak na př. když velitelství arm. sboru si stěžuje velit. armády, že česká rota jemu přidělená skoro ničeho nedělá, vyžaduje si tato u svého bezprostředního velitele vysvědčení o vykonané práci. Osvědčení velitele kozáckého donského pluku č. 46 ze dne 9. prosince 1915 č. 590. „Kniha hlášení“ v arch. št. 1. div.

⁹³⁾ Telegram velitele Družiny z 21. prosince 1915. Arch. št. 1. div.

⁹⁴⁾ Hlášení Pavlova z 29. srpna 1915 z Peresadiči veliteli Družiny. „Kniha hlášení“ v arch. št. 1. div.

⁹⁵⁾ Dopis z 28. února 1916. Arch. št. 1. div. V.19.

⁹⁶⁾ Hlášení velitele 4. roty ze 27. prosince 1915 v „Knize hlášení“ v arch. št. 1. div.

⁹⁷⁾ Někdy zůstávaly české oddíly v pravomoci štábu arm. sboru jako rozvědčí arm. sboru. Hlášení vel. 2. roty č. 250 ze dne 5. listopadu 1915. „Kniha hlášení“ v arch. št. 1. div.

⁹⁸⁾ Rozkaz štábu 48. pěš. div. č. 2029 prap. Vilímkovi ze dne 17. (či 7.?) prosince 1915 v arch. št. 1. div.

⁹⁹⁾ Hlášení Sozentoviče štábu 3. armády o válečné činnosti 1. roty z 9. listopadu 1914 v „Knize hlášení“ v arch. št. 1. div.

¹⁰⁰⁾ „Журнал в. д. 2. п. к 27. říjnu 1914 (správně k 26. říjnu). Arch. št. 1. div.

roty psán deník válečné činnosti její,¹⁰¹⁾ a u štábu Družiny deník podobný, společný celé Družině. Velitelé rot byli povinni čas od času¹⁰²⁾ posílati štábu Družiny zprávy o činnosti rot za určitou dobu. Aby pak hlášení takové u všech částí Družiny obsahovalo všechno, čeho bylo třeba, vydána byla k tomu účelu pro velitele rot podpluk. Trojanovem koncem roku 1915 zvláštní instrukce. Podle ní měla hlášení posílaná z rot do štábu Družiny obsahovati: I. Podrobné údaje o vzatých zajatcích za celou dobu válečné činnosti. (Kdy zajati, kde, kolik, zda zajali je samostatně Češi či pomoci ruských rozvědčků plukovních a kterého pluku.) II. Podrobné hlášení (dvakrát za měsíc), o působení roty s přiložením a podrobným formulováním těchto údajů:

1. úloha, která se ukládala rotě, půlrotě, vzvodu neb oddílu;
2. den a doba;
3. složení každého oddílu, posílaného na rozvědku;
4. kdo byl velitelem;
5. v jakém směru, jakými cestami a jak postupoval každý oddíl;
6. který oddíl nejdříve narazil na nepřítele;
7. co podnikly tehdy druhé oddíly;
8. jak se rozvinula rozvědka po setkání s nepřítelem;
9. výsledek rozvědky;
10. byli-li vzati zajatci;
11. zda byly vlastní ztráty;
12. kolik vystřeleno patron.¹⁰³⁾

Někdy velitel Družiny nespokojoval se hlášením velitele roty a žádal přímo velitele divise nebo pluku, u kterého působil český oddíl, za údaje nastiňující činnost tohoto, aby mohly býti zapsány do „Deníku válečné činnosti ČD.“

Těž generálu-ubytovateli štábu armády měla býti časem předkládána hlášení o práci českých rot na frontě.¹⁰⁴⁾

Nebude snad nezajímavo uvést některé praktické ukázky rozvědek a hlášení o nich.

Rozvědka podporučíka Čečka s 20 dobrovolníky dne 11. XII. 1914 jižně Tarnova.

Hlášení.

Dne 11. XII. 1914 bylo mně přikázáno provést s 20 dobrovolníky noční rozvědku z vesnice Lenkavka ve směru k městečku Tuchov a Grabek.

Úloha: proniknouti, bude-li možno, do městečka Tuchova, zjistiti možnost přepravy, ohledati stav mostů, zjistiti, jakými silami protivník zaujímá Tuchov a návrší na jih od železnice.

Vyplnění úlohy: Sebrav v 11 hodin v noci 20 dobrovolníků, odpravil jsem se ze vsi Lenkavky po silnici směrem k Tuchovu. Před vesnicí Zablenža, kde v záloze ležel 1. prapor Romenského pluku, oddíl mých rozvědčků byl obštrélován z pušek; ve formaci takovým případem podmíněně dovedl jsem celou hlídku do mlýna, položeného proti Tuchovu. Postup po silnici od Zablenži do mlýna byl velmi obtížný, poněvadž to místo osvětleno bylo požárem blízké chalupy a úsilovně obštrélováno vybranými střelci nepřítele, kteří si brali za cíl i vystrčenou z chráněného místa čepici. Asi v 5 hodin

¹⁰¹⁾ „Полевая книжка“ a „Журналъ военныхъ дѣйствій“. Hlášení Vilímka č. 324 ze dne 18. prosince 1915 v „Knize hlášení“ v arch. št. 1. div.

¹⁰²⁾ Podle níže jmenované instrukce dvakrát za měsíc. O tyto referáty musily býti štáby rot někdy upomínány. Tak 1. rota připsem ze dne 18. května 1915. Arch. št. 1. div.

¹⁰³⁾ Instrukce plukovníka Trojanova ze dne 27. listopadu 1915 č. 3990. „Kniha hlášení“ v arch. št. 1. div.

¹⁰⁴⁾ Tamže hlášení č. 4364 ze dne 13. prosince 1915 a č. 4595 ze dne 23. pros. 1915.

podarilo se mi dostat se do zákopů Romenského pluku; po čáře zákopů spojil jsem se s Kurským plukem (70. pěší divise), který zaujímal severní polovinu návrší 317 před Tuchovem. S tohoto návrší měl jsem v úmyslu prohlédnouti si z rána posíle protivníka i uvidět místo přepravy, poněvadž vchod do Tuchova, jak mně sdělovali velitelé oddílů k Tuchovu nejbližších, má v rukou nepřítel pomocí strojní pušky a po silnici nedává nikomu možnost přiblížit se na 800 kroků.

Po 5. hodině ráno střelba ze zákopů protivníka utichla úplně a já jsem se rozhodl s částí dobrovolníků, kteří se přihlásili (totiž: Ivan Karger, Anatolij Hruza, Mikuláš Hruza, František Somer, Josef Gut, Alexandr Běloglazov, Jindřich Kos), vypravit se do Tuchova. Rozděliv svoje rozvědčíky v řídý řetěz, přiblížil jsem se s nimi k zákopům nepřítele právě za svítání; několik Rakušanů při našem přiblížení se dalo se na útěk. Pronásledující je až k říčce vzali jsme 4 do zajetí, kdežto ostatním se podařilo přejít říčku do městečka. Neztrácejíce času vstoupili jsme okolo 7 hodin ráno do Tuchova po prknech a zbytcích mostu, spáleného nepřítelem.

Dříve, než jsme se vydali na další cestu do Grabeku, přikázal jsem svým rozvědčickým prohlédnouti městečko blíže mostu, a překvapili jsme tak v různých sousedních domech asi 40 Rakušanů se strážící mostovou; při těchto zajatcích, jež jsem dal odzbrojené odvésti na pravý břeh říčky, zanechal jsem jako stráž 3 rozvědčíky (Somera, Karger a Kosa). Anatolija Hruzu jsem poslal s hlášením do zákopů našich pluků, že přeprava do Tuchova je v našich rukou. Potom postupující dále, abychom vyplnili svůj úkol, já i dobrovolníci Mikuláš Hruza, Gut a Běloglazov šli jsme vpřed ve směru na „Malé—Předměstí“—Grabek; moji lidé poněkud zůstali za mnou, a já, nevěnovav tomu pozornosti, prošel jsem Tuchov a vystoupiv na návrší před železnou drahou, ocitl jsem se náhle na 20 kroků před nepřátelskými zákopy, obsazenými těsně od Tuchova do návrší jižně od Grabeka, ovládajícího přístup k přepravě v Tuchově i Grabeku.

Ovládla mnou myšlenka „ku předu“ a přivolav výstřely dva ze svých lidí (Guta a Hruzu), zašel jsem za čáru zákopů nepřítele, který na nás nestřílel, nerozuměje znamením bílým šátkem.

Využiv svoji znalosti několika rakouských jazyků, oznámil jsem Rakušanům, že jsou obklopeni a že se musí vzdáti; začátek vyjednávání byl dosti obtížný, neboť vojáci byli Rumuni a Maďari, jichž jazykem jsem nemluvil, a proto jsem poslal Hruzu k návrší, aby odtud přivedl řetěz, jenž tam zalehl. Můj voják byl doslova obklopen 50 Rakušany, a já, obávaje se o něho, přistoupil jsem k tlupě ho obklopující a připraviv ručnici k výstřelu přikázal jsem jim německy, aby zahodili zbraně a aby seřadíce se následovali mne. Dva svoje rozvědčíky zanechal jsem jako stráž vzadu. Zároveň jsem zjistil, že moji zajatci (70 lidí) náležejí k 24. honvédskému pluku, jedné (9.) rotě pod velením staršího poddůstojníka.

Mezitím co všechno toto se dalo, tři moji rozvědčíci, zůstavši při přepravě, byli napadeni z jednoho domu nepřítelem — střelba v městečku byla stále silnější a trvala asi 20 minut, až teprve lsti mých lidí, kteří postavili v řetěz část zajatců prvního oddílu, podařilo se schytati a zajmouti všechny Rakušany, kteří se nalézali v městečku.

Odváděje zajatou rotu po náspu železné dráhy k Tuchovu, byl jsem obstřelován z našich zákopů, neboť naši omylem pokládali zajatý oddíl za oddíl postupujícího nepřítele; skryv zajatce za železniční násep a sám vystoupiv nahoru dal jsem našim znamení, že vedeme zajatce, a dostal jsem se, přibrav cestou ještě jednoho zajatého, zraněného Rakušana, k přepravě v Tuchově.

Lávku přikázal jsem za pomoci zajatců rozšířiti a tím jsem usnadnil přechod Romenského i Kurského pluku do té doby, než naši zákopníci zřídili most.

Při přestřelce s nepřítelem zahlédli moji lidé zanechanou Rakušany strojní pušku a 3 náklady, ale protože bylo mnoho zajatců a bylo třeba opatrnosti, nechali další starost o jich odpravení prvnímu přišedšímu oddílu Kurského pluku.

O rozvědce poslal jsem do 1. roty České Družiny 3 podrobná hlášení, vystihující všechny body dané mně úlohy.

V 8:30 hodin ráno začal se všeobecný přechod našich vojsk přes řeku Bialu a já jsem odpravil zajatou rotu v čísle 144 lidí do štábu 44. divise.

V městě Tarnově 26. prosince 1914.

Podporučík Čeček.¹⁰⁵⁾

Rozvědka Jaroslava Syrového:¹⁰⁶⁾

V noci ze 7. na 8. červen r. 1915, před frontou 177. pěšího Izborského pluku, na pravo od silnice Ruda Rožanecka-Žukov, u vsi Melniki (Ruda Rožanecka a Žukiv, polsky Żuków, v severových. Haliči v okrese Cieszanów, při hranici bývalého ruského Polska, v okolí Rawy Ruské), čeští rozvědčíci svěřené mně roty, pod velením mého staršího rozvědčíka, dobrovolníka Jaroslava Syrového, mnohokrát úspěšně odráželi ohněm i bodáky úporné, vzteklé útoky nepřítele, značně je převyšujícího počtem. Bojující stále vpředu plukovních rozvědčíků a dávající jim svojí neobyčejnou chrabrostí a řidkou statečností skvělý příklad, šli několikrát v rozhodný protiútok, jehož výsledkem byl zmatený útek Rakušanů v jich zákopy a mimo to zajetí 100 nepřátelských vojáků a 2 důstojníků 33. pluku císařské pěchoty. Ztráty moje: jeden rozvědčík padl, jeden byl raněn. Za popsany právě statečný čin českých rozvědčíků v něm nejvíce se vyznamenavší byli navrženi velitelem 45. pěší divise k vyznamenání příslušnými svatojirskými kříži. — Co se pak týče staršího mého rozvědčíka, dobrovolníka Syrového, který už dříve byl navržen k vyznamenání všemi čtyřmi třídami řádu sv. Jiří, a jenž podle řádu má právo, obdržev kříž 1. stupně, na povýšení na podpraporčíka, velitel divise nařídil mně podati žádost o povýšení Syrového na praporčíka za chrabrost v boji.¹⁰⁷⁾

Rozvědka Jana Švece:¹⁰⁸⁾

„... Na rozvědky jsme chodívali hlavně do Chromjakovo, ale nikdy pak už jsme se nesešli s nepřítelem... Na rakouský Štědrý večer r. 1915 jsem uspořádal „zpěvní“ rozvedku. Doma se hoši naučili zpívat „Stille Nacht“, zpívali jsme však jen začátek německy, ostatní česky. Bylo tehdy hodně sněhu a my vybrali se v bílých pláštích ozbrojeni až po uši za Chromjakovo. (Toto místo nachází se blíže říčky Putilovky, vlévající se do Goryně, v kraji mezi Luckem a Rovnem.) To byla nejdylčtější má rozvědka. Rozstavil jsem hochy a sehnal zpěváky dohromady. Spustili jsme hodně silně a já dával revolverem takt. Při prvních zvucích začaly rakouské strážné silnou střelbu, ale když slyšely zvuky své štedrovečerní písně, přestaly a poslouchaly. Když jsme dozpívali, dobrovolník Fišer po německu jim přál šťastných svátků, načež z jich okopů ozvalo se: „Wir danken.“ Viděli jsme, jak na okopy vylézaly při měsíčku, který tehdy byl skoro v úplňku, temné figury a naslouchaly. Když jsme skončili hovor po německy, spustili jsme česky: „Narodil se Kristus Pán“ a zase Fišer přál po česky šťastné svátky. Ozvalo se „děkujem a na zdar“ a ještě více jsme viděli vylézati z okopů figury. Dokonce volali na nás: „Přijďte k nám na Sylvestra!“

¹⁰⁵⁾ Čečkovo hlášení v „Knize hlášení“ v arch. št. 1. div.

¹⁰⁶⁾ Padl u vsi Šitna dne 26. srpna 1915 a po smrti jmenován praporčíkem. Rozkazy Družině č. 387 ze dne 4. září 1915 a č. 494 z 21. prosince 1915. Evidenční oddělení štábu armádního sboru.

¹⁰⁷⁾ Hlášení velitele 2. roty, štáb. kap. Pavlova ze dne 28. června 1915 č. 176. „Kniha hlášení“ v arch. št. 1. div.

¹⁰⁸⁾ Zemřel jako velitel 1. čsl. střel. divise 25. října 1918 (našeho data).

Přikázal jsem tehdy zazpívat „Hej Slované“, ač Laně a ještě někteří jini se báli to zpívat a chtěli utíkat. Ještě několik „na zdar“ a šlo se domů. Když pak jsme už vycházeli z našich okopů, najednou z rakouské strany ozval se orchestr. Tklivými tóny zahrál „Stille Nacht“, potom nám přidal do kroku ještě svižný pochod¹⁰⁹⁾.

Veliké služby, jež Česká Družina svoji rozvědčickou prací prokazovala ruské armádě, byly od ruských představených skoro vždy a při každé příležitosti ochotně uznávány a po zásluze oceňovány. Toho důkazem jest nám velký počet pochvalných a děkvných příspěvů, jež Družina za dobu svého působení na frontě obdržela.

Uvádíme aspoň některé z nich:

Rozkaz („Družině“) č. 327, § 1.

6. července 1915.

V rozkaze vojskům 3. armády severozápadní fronty z 28. června 1915 č. 397 ohlášeno: Nejvyšším rozkazem z 18. května t. r. velitel Kyjevské České Družiny, podplukovník Sozentovič, jmenován velitelem 2. divisionu 48. dělostřelecké brigády.

Pokládám za svoji příjemnou povinnost vyznačiti zásluhy a slavnou bojovou práci vedeného jím oddílu v řadách vojsk svěřené mně armády.... Bojová práce Družiny zpečetěna smrtí mnohých chrabrých družinníků a po zásluze oceněna svatojiřskými kříži a medailemi, jež si vysloužili její členové. Pracující po celé frontě armády jako rozvědčící, konající službu tlumočnicků, zakresluje na předních pozicích. položení nepřitele, páni důstojníci i vojáci všude zasloužili si lichotivé ocenění svojí práce svými představenými i spolu-bojovníky.

Za těžkých podmínek ústupu Družina, z důvodů služebních rozptýlená po celé frontě, ani na minutu nepřestala pracovati....¹¹⁰⁾

V rozkaze 42. pěší divisi z 5. srpna 1915 č. 156 ohlášeno: ...Půlrota 3. roty pod velením praporčíka Husáka a jeho pomocníka praporčíka Millera od 14. listopadu 1914 konala nepřetržitě službu s oddíly 42. pěší divise... V této době stala se rota naprosto nutným oddílem jako orgán divisijsní rozvědčické služby.... Takové zprávy získávali Češi, pracující osaměle i v oddílech, vždycky za silné palby nepřitele a často pod přímým velením praporčíka Husáka i praporčíka Millera, nehledě na obtížné podmínky rozvědky a na ztráty, jež za uplynulou dobu dostoupily 15%. Za tuto dobu Češi přivedli mnoho rakouských zajatců. S hlubokou lítostí loučím se s praporčíkem Husákem i praporčíkem Millerem i s jich statečnými podřízenými, a prosím, aby jménem služby i nás všech přijali naše srdečné „ruské spasíbo“ za ten nepochybný a veliký prospěch, který přinesli ruské i všeslovanské věci svojí prací a svojí oddaností službě v době svého přidělení k 42. pěší divisi.¹¹¹⁾

V rozkaze České Družině z 19. XI. 1915 č. 401 § 1. čteme: Dnes opustila 1. rota České Družiny svěřenou mně divisi. Čtyřměsíční rozvědčická činnost roty, nesoucí se k společnému cíli — porazit nepřitele, skončila se tím, že všichni bojovníci české roty obdrželi vysoká vyznamenání: svatojiřské kříže a medaile. S pocitem bratrského uznání jménem služby děkuji pánům důstojníkům i vojákům roty, věřím, že při takové obětavosti a družné práci našich bratří Čechů nedaleka bude i hodina úplného osvobození všech Slovanů od nenáviděného jha Teutonů. Sláva svatojiřské české rotě! Af její práce v divisi jest skvělým příkladem bratřím Čechům 5. roty, přijedší dnes záměnou.

¹⁰⁹⁾ Švecovy „Paměti“ IV/17 a 18 v arch. I. O. O. O této rozvědce psal též Breško-Breškovský v ruských novinách. Překlad jeho článku v č. 33 „Čechoslováka“ ze dne 29. ledna (11. února) 1916. Vylíčena též Š. Kutmanem v „Besedě Čsl. Deníku“ II. 227—494 ze dne 27. září 1919 pod názvem „Vánoční píseň r. 1915“.

¹¹⁰⁾ „Rozkazy Družině“: rozkaz č. 327 § 1. ze dne 6. července 1915; arch. Evid. odd. št. arm. sboru.

¹¹¹⁾ Tamže rozkaz č. 361 § 2. z 9. srpna 1915.

Jménem služby vyslovuji upřímnou vděčnost rotnému veliteli i mladším důstojníkům, junáckým vojákům díky za službu.¹¹²⁾

Bulletin hlavního stanu zmiňuje se o práci jednoho z českých oddílů dne 20. ledna 1916: Západní fronta. K jihu od Pripjati v okrese Halusia naši rozvědčiči, mezi nimiž byli i Češi, provedli úspěšnou rozvědku, ve které zvláště se vyznamenal český praporčík Syrový.¹¹³⁾ Podobných průkazů o úspěšné činnosti českých rozvědčičů mohli bychom uvést mnoho.¹¹⁴⁾

Podobným důkazem uznání záslužné bojové práce Družiny může nám sloužiti i veliký počet svatojiřských rytířů a majitelů svatojiř. medailí v řadách Družiny.

Na počátku října 1915 bylo v českých rotách svatojiřských rytířů:

V první rotě všichni, v druhé 75%, ve třetí 50%, ve čtvrté 40%.

Mimo to dobrovolník Firlinger měl francouzskou stříbrnou medaili a Čechek důstojnický kříž řádu sv. Jiří 4. stupně.¹¹⁵⁾

Podle statistiky „Čechoslováka“ k téže asi době za první rok trvání Družiny vyznamenáno celkem 338 dobrovolníků. Z nich medailemi 169, kříži 4. stupně 284, 3. stupně 48, 2. stupně 16, 1. stupně 5. Čtyři dobrovolníci vyznamenáni kříži všech čtyř stupňů.¹¹⁶⁾

Podle statistiky Evidenčního oddělení štábu armádního sboru vyznamenáno:

Roku 1914 v prosinci 26, roku 1915 v lednu —, v únoru 15, v březnu 21, v dubnu 71, v květnu 42, v červnu 70, v červenci 88, v srpnu 133, v září 15, v říjnu 212, v listopadu 62, v prosinci 20, dohromady 775.¹¹⁷⁾

V únoru r. 1916 zasilá plukovník Trojanov, velitel Družiny, českému ústřednímu vedení seznamy vyznamenaných:

Podle nich je v pluku¹¹⁸⁾ svatojiřských rytířů:

Důstojníci 2 (Čechek a Petřík)¹¹⁹⁾, vojáků 481; z nich plných rytířů 7,¹²⁰⁾ 2. stupně 23, 3. stupně 59, 4. stupně 290, medaile 3. stupně 3, medaile 4. stupně 99, celkem 481.¹²¹⁾

Uvážíme-li, že celkem do Družiny (do 20. I. 1916) bylo začísleno 2237, vyčísleno 558 vojáků, že během roku 1915 (od doby zřízení plného praporu do zřízení dvou) počet družinníků kolísal mezi 1200 a 1600 muži, jest počet vyznamenaných skutečně velmi značný.¹²²⁾

Ze všeho toho můžeme souditi, že Družina plnila poctivě svůj úkol na frontě a se ctí přecházela do nové, rozsáhlejší jednotky budoucího česko-ruského vojska — do čechoslováckého střeleckého pluku.

¹¹²⁾ Tamže rozkaz č. 401 § 1. z 19. listopadu 1915.

¹¹³⁾ Opis ve sbírce pochval České Družině v legionářském archivu v Praze. Jan Syrový — pozdější velitel čsl. armád. sboru.

¹¹⁴⁾ Tak na př.: Rozkaz Družině č. 117 § 1. z 9. prosince 1914, č. 343 § 1. z 22. července 1915, č. 387 § 4. ze 4. září 1915, č. 492 § 3. z 19. prosince 1915, č. 213 § 2. z 15. března 1915, č. 472 § 2. z 29. listopadu 1915, č. 522 § 2. z 18. ledna 1916; podobně osvědčení rotného velitele Feodorova č. 299 ze dne 24. května 1915 v arch. I. O. O.; доклад адъютанта генерал-убытователя штабу 3. армии ze 24. března 1915. Opis v legion. arch. v Praze.

¹¹⁵⁾ Tuškův referát výboru moskevského komitétu ze začátku října 1915. Opis v I. O. O. O Čechově vyznamenání rozkaz Družině č. 472 § 2. v arch. Evid. odd. št. arm. sb.

¹¹⁶⁾ „Čechoslovák“ 117 z 1. (14.) října 1915.

¹¹⁷⁾ V arch. Evid. odd. št. arm. sb.

¹¹⁸⁾ Česká Družina přejmenována v Českoslovácký střelecký pluk od 31. prosince 1915, ač rozkazy Družině vydávány do 20. ledna 1916. Rozkaz armádám západní fronty ze dne 15. ledna 1916 č. 766 v doplňku k rozkazu Družině č. 524 § 2. v rozkaze Čsl. střeleckému pluku č. 532 § 2. ze dne 28. ledna 1916. Arch. Evid. odd. št. arm. sb.

¹¹⁹⁾ Rozkaz Družině č. 492 z 19. prosince 1915. Arch. Evid. odd. št. arm. sb.

¹²⁰⁾ Ti, kteří mají kříže všech čtyř stupňů.

¹²¹⁾ Seznamy zaslány pod č. 5781 dne 12. února 1916. Legion. arch. v Praze.

¹²²⁾ Údaje Evid. odd. št. arm. sboru.